

ТЕХНІКА «ШЛЯХ ГЕРОЯ» В КАЗКОТЕРАПІЇ TECHNIQUE “HERO’S WAY” IN FAIRY-TALE THERAPY

У статті виділено й обґрунтовано суть і зміст техніки «Шлях героя», а також форм, методів і прийомів її використання на основі прикладів казкових дитячих творів.

Техніка «Шлях героя» має суттєве значення для застосування в казкотерапії. Вона є надзвичайно важливою та має посідати одне із чільних місць у практиці навчання, виховання та розвитку дітей, а також бути цілком доступною, цікавою для дитини й передбачати поєднання її застосування з різними артметодами.

Шлях головного героя в казках може бути позитивним і негативним. Представлено алгоритм позитивного шляху героя: 1. Герой твору має шкідливі звички чи негативні риси характеру. 2. Раптова поява іншого персонажа, який наголошує на недоліках головного героя та відправляє його для покарання. 3. З головним героєм трапляються різні пригоди під час подорожі. Він долає перешкоди, тому що хоче потрапити додому. 4. Позитивна оцінка іншими персонажами казки вчинків головного героя. 5. Головний герой позбавляється шкідливих звичок, негативних рис характеру й повертається додому.

Запропоновано різноманітні види спільної діяльності педагогів або батьків разом із дитиною за допомогою використання техніки «Шлях героя»: 1. Самостійне виготовлення, створення карти подорожі, кубика й фішок. 2. Настільна гра за мотивами казки з використанням готової карти подорожі. 3. Розповідання казки за допомогою карти подорожі. 4. «Зміна» шляху героя: розповідання казки, уявивши, якби події в житті головного героя змінилися на краще / гірше. 5. Створення власного, авторського «лабіринту шляхів» для героя казки, вигадування нового сюжету або кінцівки казки, яка не має щасливого кінця для головного героя. У цій діяльності головне – залучити дитину обрати для героя правильний шлях. 6. Намалювати (зліпити, побудувати) шлях до мети для свого героя з безліччю перешкод.

Ключові слова: казка, художній твір, мультиплікаційний фільм, казкотерапія, техніка «Шлях героя».

The article highlights and substantiates the essence and content of the technique “Hero’s way”, as well as forms, methods and techniques of its use based on examples of fairy-tale children’s works.

The “Hero’s way” technique is essential for use in fairy-tale therapy. It is extremely important and should occupy one of the leading places in the practice of children’s teaching, upbringing and development, as well as quite accessible, interesting for the child and involves a combination of its application with various art methods.

The path of the main character in fairy-tales can be positive and negative. The algorithm of the positive path of the hero is presented: 1. The hero of the story has bad habits or negative character traits. 2. The sudden appearance of another character who emphasizes the shortcomings of the protagonist and sends him to punishment. 3. The main character has various adventures during the journey. He overcomes obstacles because he wants to get home. 4. Positive assessment of the main character’s actions by other characters of the fairy-tale. 5. The main hero gets rid of bad habits, negative character traits and returns home.

Various types of joint activities of teachers or parents with the child through the use of the technique “Hero’s way” are offered: 1. Independent production, creation of a travel map, dice and chips. 2. Board game based on a fairy-tale using a ready-made travel map. 3. Telling a fairy tale with a travel map. 4. “Change” the path of the hero: telling a fairy-tale, imagining if the events in the life of the main hero changed for the better / worse. 5. Creating your own, author’s “maze of ways” for the hero of the fairy-tale, inventing a new plot or ending of the fairy-tale, which has no happy ending for the main character. The main thing in this activity is to involve the child to choose the right path for the hero. 6. Make up the path to the goal for your hero with many obstacles.

Key words: fairy tale, story, cartoon, fairy tale therapy, technique “Hero’s way”.

УДК 373.3.04:316.61]:81-028.31
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-2.18>

Бойчук Ю.Д.,

докт. пед. наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії педагогічних наук України,
ректор, професор кафедри
здоров’я людини, реабілітології
і спеціальної психології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Казачінер О.С.,

докт. пед. наук,
доцент кафедри здоров’я людини,
реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Подорож героя – найпоширеніший прийом створення історії. Ця концепція «заціпляє» тим, що персонаж зазнає труднощів, долає їх і приходить до класичного хепі-енду [1].

Усі етапи цього шляху співвідносяться зі звичайним життям. Криза середнього віку, початок нового проєкту, пошук покликання – все це подорож героя, зі своїм покликом, викликами й поверненням. Якщо розібратися з тим, як побудовано цей цикл, який регулярно повторюється в нашому житті, можна навчитися швидше долати кризи й наближати досягнення.

Для дітей з особливими освітніми потребами, яким здебільшого притаманні порушення поведінки, емоційно-вольової сфери, депресивні й інші негативні стани, неабияке значення

має участь у різних видах діяльності, які мають хепі-енд.

Саме тому така техніка має велике значення для застосування в казкотерапії. Зазвичай діти ототожнюють себе з казковим героєм, який близький їм за віком, проблемами, рисами характеру, звичками. Казкотерапія є дієвим інструментом, за допомогою якого можна сприяти усвідомленню дітьми того, що вони зможуть подолати всі свої проблеми, шкідливі звички, налагодити стосунки з дорослими й однолітками, набутти позитивних рис характеру тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що шлях героя складається із 17 кроків, які проходить персонаж будь-якої історії: від моменту пригод до повернення додому. Після виходу цю теорію спростили до 12 кроків і почали

використовувати для написання романів і кіносценаріїв. «Шлях героя» можна побачити в книгах і фільмах про Гаррі Поттера, хоббіта Фродо, Люка Скайуокера й багатьох інших.

Так, основними етапами «шляху героя» є такі [8]:

1. Життя у звичайному світі. Звідси й починається подорож.

2. Поклик. Це момент, коли ми отримуємо знак, що поточне положення може призвести до поганих наслідків. У цей момент ми замислюємося: залишити все як є чи слідувати поклику?

3. Відмова від поклику. Наступним етапом буде прийняття необхідності змін. У теорії Кемпбелла на цьому етапі герой зустрічає того, хто відмовляє його від подорожі (внутрішній голос, персонаж, який його не підтримує).

4. Зустріч із наставником. У цей момент, за Кемпбеллом, у долі героя має з'явитися наставник, який допоможе розпочати подорож.

5. Перетин порогу. За допомогою наставника герой перетинає поріг звичного світу й зустрічається з його зворотним боком. У реальності на цьому етапі ми робимо перший крок до великих змін.

6. Зустріч із «драконами» й союзниками. Тут відбувається зустріч із першими викликами. Тут на героя чекають «дракони», які намагаються його зупинити: сумніви, страхи, брак знань тощо. На цьому етапі герой має шукати союзників, які допоможуть перемогти «драконів» (наприклад, поради).

7. Точка «смерті». Якщо героєві вдається подолати всі перешкоди, він набуває досвіду й досягає точки «смерті»: найскладнішої перешкоди на своєму шляху. На цьому етапі вирішується, чи зможе герой винести зі свого шляху цінний урок, чи піде з тим самим досвідом, який був у нього раніше.

8. Подарунок сили. Якщо герой долає точку «смерті», то набуває нового досвіду, що допоможе йому впоратися з новими викликами – отримує подарунок сили: нову стратегію, принцип, навички чи звичку, які не мав раніше. Тут він робить головне відкриття свого шляху.

9. Виклик. Аби переконатися в тому, що подарунок сили працює, герой зустрічається з новими перешкодами. Але зараз він озброєний. Він навчається по-іншому реагувати на минулі ситуації та досягає в цьому успіху.

10. Шлях додому. Герой ухвалює рішення збити новий набутий досвід частиною повсякденного життя.

11. Майстерність. Водночас він практикується у використанні набутого досвіду, щоб стати в ньому майстром. Виклики, які зустрічалися на його шляху, стають не лише подіями, а уроками життя.

12. Історія сили. Останній крок – це передача історії своєї подорожі іншим.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На жаль, у дослідженнях, присвячених казкотерапії [1–5; 7; 9; 10] не представлено техніки «Шлях героя», форм, методів і прийомів її використання. Проте ця техніка є надзвичайно важливою та має посідати одне із чільних місць у практиці навчання, виховання та розвитку дітей. Крім того, вона є цілком доступною, цікавою для дитини й передбачає поєднання її застосування з різними артметодами (бібліотерапія, колажування, малювання, аплікація тощо).

Мета статті полягає в обґрунтуванні суті й змісту техніки «Шлях героя», а також форм, методів і прийомів її використання на основі прикладів казкових дитячих творів.

Виклад основного матеріалу. Шлях головного героя в казках може бути позитивним і негативним.

Позитивний шлях героя ми бачимо тоді, коли казковий персонаж має різні негативні звички, риси характеру; через ті пригоди, випробування, які трапляються з ним, він стає на шлях виправлення.

На нашу думку, позитивний шлях героя може бути представлений таким алгоритмом:

1. Герой твору має шкідливі звички чи негативні риси характеру (наприклад, витрачає марно час, ледарює, не умивається, не чистить зуби, каже неправду, їсть багато солодкого тощо).

2. Раптова поява іншого персонажа, який наголошує на недоліках головного героя та відправляє його для покарання в інше місто, до казкової країни тощо.

3. З головним героєм трапляються різні пригоди під час подорожі. Він долає перешкоди, тому що хоче потрапити додому.

4. Позитивна оцінка іншими персонажами казки вчинків головного героя, який змінюється на краще.

5. Головний герой позбавляється шкідливих звичок, негативних рис характеру й повертається додому. Тепер він поводить інакше, що викликає схвалення оточення.

Наприклад:

1. Л. Гераскіна «У Країні Невивчених Уроків»: маленький ледар Вітя Перестукін отримує погані оцінки й неправильно виконує домашнє завдання – Підручники відправляють хлопчика до Країни Невивчених Уроків – Вітя йде до Палацу Граматики, користуючись картою – Хлопчик виправляє зроблені помилки на своєму шляху – Мешканці Палацу Граматики хвалять Вітю та відправляють його додому – Вітя починає добре вчитися та отримує гарні оцінки.

2. С. Могилевська «Про Машеньку та Королеву Зубну Щітку»: Машенька вдома не хоче вмиватися та чистити зуби – Поява Великої Мильної Бульбашки, яка приклеюється до брудних рук і відно-

сить дівчинку до Пустелі Зубного Порошку – Будиночок Тітоньки Мочалки – Гребінцевий Ліс – Палац Королеви Зубної Щітки, яка задоволена зовнішнім виглядом і зачіскою дівчинки – Повернення Машеньки додому – Машенька починає самостійно умиватися та чистити зуби щоранку й щовечора.

Крім того, позитивний шлях героя не завжди чітко підпадає саме під цей алгоритм.

Наприклад:

1. В. Жилінскайте «Замок Брехунів»: хлопчик Дінас удома увесь час бреше мамі – Дінас гуляє на подвір'ї – Зустріч із незнайомцем (до речі, він не вказує на недолік хлопчика, а сам бреше йому) – Подорож до Замку Брехунів – Пригоди Діаса в замку – Хлопчик усвідомлює, як треба вчинити, щоб утекти із чарівного замку – Дінасові вдається втекти й повернутися додому.

2. Г.Х. Андерсен «Історія про дівчинку, яка наступила на хліб»: дівчинка Інге зверхньо ставиться до мами й інших дітей, не хоче грати з ними – Інге йде до бабусі з хлібиною – Інге потрапляє в полон до Болотниці через те, що наступила на хліб, ідучи через болото – Болотниця перетворює дівчинку на пташку й повідомляє, коли вона знову зможе стати дівчинкою – Інге-пташка всюди шукає зерна для нової хлібини – Інге перетворюється на дівчинку – Інге біжить додому. Слід зауважити, що літературна версія значно відрізняється від екранної: екранна версія має щасливий кінець на відміну від казки.

На жаль, у творах поетів і прозаїків наявний і негативний шлях героя. Наприклад, у вірші В. Маяковського «Історія Власа – ледаря і лоботряса» показано деградацію героя. Ця деградація є повністю зрозумілою; її можна пояснити тим, що герой вірша, хлопчик Влас, на прізвище Прогулкін, із самого дитинства пізно лягав спати, не слухав батьків. З віком Влас почав грати на гроші, прогулювати уроки, брехати батькам, що в нього на уроках боліла голова, тому він пішов зі школи.

Покажемо повністю шлях цього героя: недотримання режиму дня, пізні засинання через бажання читати журнал – шлях до школи – ігри на гроші, марна витрата часу на шляху до школи: читання вивісок тощо – запізнення на уроки – прогули – провали під час вступу до вишу, технікуму через брак знань – посада підсобного робочого на заводі – прогули – звільнення з роботи – пияцтво – повна деградація.

Таким чином, автор дає маленькому читачеві зрозуміти, що він може стати саме таким, як Влас, якщо з дитинства не слухатиме батьків, не буде навчатися, не набуватиме корисних звичок. Ось до чого закликає поет В. Маяковський:

Дети, не будьте такими, как Влас!

Радостно книгу возьмите – и в класс!

Вооружись учебником-книгой!

С детства мозги развивай и двигай!

Помни про книгу – только с ней

Ты станешь строителем радостных дней!

Незважаючи на те, що вірш було написано майже століття тому, поради поета актуальні й для сучасних дітей, які дуже багато часу витрачають на комп'ютерні ігри, гаджети, пізно лягають спати, мають проблеми спілкування з оточенням. Крім того, багато дитячих злочинів, проблем викликано тим, що не всі діти мають хобі, захоплення, інтереси, проте мають купу невтраченого вільного часу. Батьки в значній кількості випадків, на жаль, намагаються розв'язувати всі проблеми за дитину, не навчаючи її це робити самостійно. Здебільшого це зумовлено тим, що батьки думають: «Я (або хтось із родичів) зроблю це швидше й краще. Дитина ще встигне зустрітися із життєвими труднощами».

Цікавий шлях героя представлено в мультфільмі «Ваше здоров'я». На початку шляху хлопчик – головний герой – разом із батьками займається спортом, плаває, веде здоровий спосіб життя. Здавалося б, усе гаразд: у 18 років юнак стрункий і міцний, поєднує навчання та заняття спортом, рятує дівчину, що випадково впала взимку в річку, у 25 – досягає успіхів на роботі й спортивних результатів. З ним завжди вірний помічник – Міцне Здоров'я, яке в складних випадках підтримувало й підбадьорювало юнака.

Але за численними запрошеннями не дуже щирих друзів і колег випити за досягнення та здоров'я у 26 років юнак почав зловживати спиртним. Це – переломний момент, відправний пункт до іншого шляху, який призводить до поганих наслідків для героя. Спочатку Здоров'я намаглося допомагати хазяїнові, проте надовго його не вистачило. Після 30 років молодий чоловік уже мав численні проблеми й хвороби. Ледве досягнувши 40 років, він, уже хворий, із зайвою вагою, блідою шкірою, запитав: «Невже це кінець?». А стрункий, підтягнутий, здоровий, молодий Богатир, яким головний герой запросто міг би бути в 40 років, став поряд із немічним старцем і відповів: «А це вже як до свого здоров'я ставитися!».

Шлях героя в цьому мультиплікаційному фільмі представлено крокуванням хлопчика, потім – підлітка, юнака, молодого чоловіка дорогою, на якій позначено його вік.

За допомогою використання техніки «Шлях героя» ми можемо також запропонувати такі види спільної діяльності педагогів або батьків разом із дитиною:

1. Самостійне виготовлення, створення карти подорожі (техніка колажу, аплікація, малювання), кубика й фішок.

2. Настільна гра за мотивами казки з використанням готової карти подорожі.

3. Розповідання казки за допомогою карти подорожі.

4. «Зміна» шляху героя: розповідання казки, уявивши, якби події в житті головного героя змінилися на краще / гірше.

5. Створення власного, авторського «лабіринту шляхів» для героя казки, вигадування нового сюжету або кінцівки казки, яка не має щасливого кінця для головного героя (наприклад, камінь з указками перед лісом, роздоріжжя, чарівні двері тощо). У цій діяльності головне – залучити дитину обрати для героя правильний шлях.

6. Намалювати (зліпити, побудувати) шлях до мети для свого героя з безліччю перешкод.

Ми вважаємо, що використання техніки «Шлях героя» сприятиме прищепленню дитині безпосередньо любові до читання, а також викличе бажання прочитати той чи інший казковий твір самостійно, висловити свої думки з приводу прочитаного.

Висновки. Таким чином, сказане вище свідчить про те, що техніка «Шлях героя» має неабияке значення для застосування в казкотерапії. Вона є надзвичайно важливою та має посідати одне із цільних місць у практиці навчання, виховання та розвитку дітей. Крім того, ця техніка є цілком доступною, цікавою для дитини й передбачає поєднання її застосування з різними артметодами.

Шлях головного героя в казках може бути позитивним і негативним.

За допомогою використання техніки «Шлях героя» можна використовувати різноманітні види спільної діяльності педагогів або батьків разом із дитиною.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективним, на нашу думку, може стати пошук і виокремлення нових технік, які використовуються в казкотерапії, підготовка фахівців до їхнього використання в педагогічній практиці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Казкотерапія як метод психологічної корекції: терапевтичні казки для дітей і дошкільнят. URL: <https://as.org.ua/8998/казкотерапія-як-метод-психологічної/> (дата звернення: 28.12.2020).

2. Карпман С. Казки і драматичний аналіз сценарію. ТАВ. 1968. Вип. 7 (26). С. 39–43.

3. Клименко Н.Г. Казкотерапевтичні технології в сучасній практиці. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. 2013. Вип. 19. С. 223–239.

4. Огієнко Н.А. Волшебная сила сказки: осуществление мечты и полцарства в придачу. Игра «Дворец желаний». Санкт-Петербург : Речь, 2008. 208 с.

5. Плетка О.Т. Казка як вектор побудови життєвих стратегій. *Простір арттерапії* : збірник наукових статей ; УМО, ГО «Арт-терапевтична асоціація». Київ, 2011. Вип. 1 (9). С. 58–64.

6. Якомаскин А.О. Путь героя: 12 шагов, которые приведут вас к переменам в жизни. *Лайфхакер* : веб-сайт. URL: <https://lifehacker.ru/put-geroia/> (дата звернення: 29.12.2020).

7. Сапогов В.А., Куйбіда А.С. Виховний потенціал технік казкотерапії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2013. № 39. С. 101–104.

8. Костенко С.Г. Сторителлинг: правила, техники, примеры и полезные книги. *Rezart Agency* : веб-сайт. URL: <https://rezart.agency/blog/storytelling-how-to-guide/>.

9. Філь О.В. Використання техніки «Казкові фігури» у казкотерапевтичній роботі зі студентами. *Простір арттерапії* : збірник наукових статей ; УМО, ГО «Арт-терапевтична асоціація». Київ, 2009. Вип. 1 (5). С. 88–99.

10. Франс М-Л. Психология сказки. Толкование волшебных сказок. Психологический смысл мотива искупления в волшебной сказке / пер. с англ. Р.А. Березовской и К.М. Бутырина ; научная редакция В.В. Зеленского. Санкт-Петербург : Б.С.К., 1998. 360 с.